

УДК 81.42+801.631.5

Н. С. Алфьорова

**ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ В ПОЕТИЧНОМУ
АМЕРИКАНСЬКОМУ МОВЛЕННІ ХХ СТОЛІТТЯ**

Об'єктом дослідження є питальне речення (ПР) у віршованих текстах американської поезії ХХ ст., а предметом — їх семантико-функціональний опис. Основною метою пропонованої розвідки є вивчення специфіки функціонування питальних речень в американських поетичних (віршованих) текстах.

Загальною тенденцією сучасного мовознавства є звернення до людського фактору в мові, коли лінгвістичні пошуки спрямовуються на вивчення мисленневих процесів та їхнього зв'язку з культурою та духовністю етносу. Новітня лінгвістична думка зосереджується на вивченні зв'язку розумового, емоційного та лінгвального чинників у продукуванні висловлень і в формуванні дискурсу [1, с. 1—3]. На наш погляд, поетичний текст є тим середовищем, у якому повною мірою виявляються приховані смисли у значеннях мовних одиниць [2, с. 7]. У сучасній лінгвістичній поетиці сформульоване перспективне завдання — створення поетики лексики, поетики синтаксису, поетики фонології та поетики граматичних категорій.

Матеріалом, що лежить в основі більшості лінгвопоетичних концепцій, є віршоване мовлення, у першу чергу — ліричне. Б. А. Ларін у якості конститутивних ознак лірики як різновиду художнього мовлення визначив традиційність і новизну [3].

Актуальність теми цієї розвідки визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на з'ясування та пояснення змін у функціонуванні одиниць мовної системи, зумовлених як розвитком мови в цілому, так і особливостями функціонування певних граматичних категорій, таких, як ПР у поетичному тексті.

Відомо, що предметом питання є деякий об'єкт інформаційного інтересу, пов'язаний з темою спілкування, а його мотивом — бажання мовця зменшити ентропію інформації щодо цього предмета [4, с. 129]. Оскільки «адресат знає те, що бажає знати той, хто питає» [5, с. 261], основною метою питання є встановлення істинності, яка впливає з презумпції «Мовець впевнений, що володіє неістинним знанням стосовно певного стану речей, а адресат — істинним». Ситуація питання (квеситивна, еротетична, інтерогативна ситуація) — це певний контекст когнітивної взаємодії комунікантів, де здійснюється «трансфер знання». Власне питання постає в такій ситуації як мовленнєвий акт

спонукального типу, який здійснює запит щодо деякої суттєво важливої інформації для заповнення епістемічної лакуни того, хто питає [6, с. 50].

Зрозуміло, що будь-яке питання здійснюється в режимі очікування, оскільки передумовою його успішності буде відповідь — форма інформаційної реакції співрозмовника. Питання може бути описаним у вимірах форми, змісту і функції. У першому випадку говорять про загальне, спеціальне й диз'юнктивне питання, у другому — про пропозиційний зміст питання, тобто про імпліцитно присутню в ньому інформацію щодо його предмета, а в третьому — про питання як мовленнєвий акт-квеситив, який може використовуватися в різних режимах і стилях дискурсивного спілкування — розмовному, офіційно-діловому, художньому тощо.

Специфіка ПР у художньому дискурсі в цілому та в його лірико-поетичному жанрі становить собою актуальну проблему сьогодення, особливо з огляду на екстраполяцію в ній певних граматичних категорій. Останнє додатково стимулюється новітніми дослідженнями, у яких поєднуються лінгвопоетика і теорія функціональної граматики (те, що поетика граматики повинна мати переважно функціональну спрямованість, а не формальну, не викликає сумніву) [4, с. 5—7].

Самі терміни «поетика» (чи «поезія») і «граматика» вже досить давно вживаються поряд один з одним, а їх сполучення, насамперед метафоричні, набули відтепер майже термінологічного значення й статусу: «Поетика в широкому смислі є граматики поетичної мови та поетичної думки» [8, с. 75 — 76]. Значна роль належить у цьому відношенні Роману Якобсону, який, звернувши увагу філологів на поетичну функцію морфологічного рівня, на матеріалі різних поетичних і мовних традицій експлікував чималий внесок «поетики граматики» у граматику поезії, тобто дослідив проблему в синтагматичному аспекті (цит. за [8, с. 75]).

Услід за Я. Й. Гіном ми розглядаємо всю сукупність граматичних категорій та лексико-граматичних розрядів мови у вигляді функціонально-семантичного поля, де виокремлюється центр (ядро) та периферія. До ядерних категорій і розрядів належать такі, що відіграють важливу роль у структурі поетичного тексту — ПР як шифтери / shifters чи ПР як такі синтаксичні феномени, що регулярно піддаються переосмисленню (питання-твердження, питання-відповідь, риторичне питання тощо).

Аналіз емпіричного матеріалу уможливив опис системи питальних речень за рівнем їх інтегрованості у поетичний текст у такій констеляції:

- ПР, що містяться у поетичному рядку та мають обмежений вплив на тематичний розвиток вірша;
- АП із обсягом поетичної строфи, які починають нову тему поетичної оповіді;

• ПР із необмеженим впливом на поетичний текст, що пояснюється їх позиційною домінантою.

Визначення питального речення як такого, що впливає тільки на обмежений відрізок поетичного тексту є певним припущенням, оскільки відмінною рисою поезії вважається її багатозначність і смислова щільність [9, с. 36], тому у своєму визначенні інтегрованості питального речення у поетичну оповідь ми виходимо, по-перше, із його обсягу (поетичний рядок, поетична строфа, поетичний твір тощо) і, по-друге, із його смислового навантаження (тексто- і смислотвірний потенціал).

Наприклад, у вірші Джеймса Лафліна «Корчма у Кірхштеттені» (James Laughlin “The Inn at Kirchstetten”) питальні речення вживаються на початку поетичної строфи і можуть бути визначені за розміром як поетичний рядок, але за впливом на розвиток смислу деякі із них виступають смислотвірними операторами поетичного твору: (1) *How can I thank you B, for your ear, your mind, your affection?* [11, с. 26]; (2) *There was a gilt-framed mirror on the wall of the room. Why did we see in it the reflection of it only one person?* [11, с. 27]; (3) *A strange ballet. The horizontal pas de deux. Hands mimicking the dancers’ feet. Your long hair is your costume?* [10, с. 27].

Наведені ПР містяться в різних, рознесених на графічній відстані строфах. Перше речення, по суті, починає уявну розмову із коханою жінкою. В (1) займенники *I, you, your* встановлюють учасників спілкування, один із них є реальним персонажем (*I* змінюється на *We* у подальшому тексті), а інший — уявним (лексичними маркерами спогадів, існування подій тільки в уяві виступають дієслова в минулому часі, звернення до коханої, що містять безпосередньо лексичні одиниці *remember, illusion, imagined*).

Текстові пасажі (2) і (3) містяться в поетичних строфах медіальної позиції. Кожне із наведених ПР встановлює обмежену перспективу інтерпретації образу коханої жінки: у дзеркалі двоє бачили тільки одне віддзеркалення — двоє закоханих людей відчували себе одним цілим, були як одна людина (2) *Why did we see in it the reflection of it only one person?*; питальне речення в (3) *Your long hair is your costume?* додає конкретних рис до словесного образу коханої — довге волосся, що вкривало її тіло як витончена сукня, змальовує жінку не тільки щиро душею (1) *for your ear, your mind, your affection*, але й прекрасну зовні.

І, нарешті, ПР у поетичному творі Джеймса Шайлера (James Shyler) «Лист другу: Хто така Ненсі Даум?» (Letter to a Friend: (4) *Who is Nancy Daum?* [11, с. 98—99]) є прикладом необмеженого впливу на розвиток теми. Така інтегрованість цієї синтаксичної конструкції у поетичний твір пояснюється переосмисленням питання як такого у поетичний рядок, що не тільки має відповідне граматичне оформлення, але й містить емоційне та естетичне навантаження.

Ліричний герой Джеймса Шайлера обмірковує свій лист до друга, його думки блукають у пам'яті. Він згадує кращі дні, проведені разом, розмірковує про кохання, дружбу, сенс життя, аж раптом погляд зупиняється на лампі із підписом «Ненсі Даум», і він із подивом запитує «Хто така Ненсі Даум?» Це питання, вживане також у назві вірша, створює рамку аналізованого поетичного твору, коли з'являється у заключному рядку цього твору. Згаданий приклад є ілюстрацією питального речення, що функціонує у поетичному творі не стільки як тематична домінанта, а більшою мірою як пропозиція, що вибудовує вторинний план оповіді: майже весь вірш — це думки ліричного героя тільки про його стосунки із другом, але ледь помітний підпис на лампі захоплює всю його увагу і викликає сильну зацікавленість цією невідомою особою (іронічний натяк на те, що в житті завжди є інший шанс).

Підводячи підсумок, зауважимо, що питальні речення у поетичному творі, навіть ті, що граматично відносяться до усталених норм мови, виступають як художні засоби, що містять значний тексто- і смислотвірний потенціал, що виводить їх із суто синтаксичного рівня на вищий рівень мовної системи — на рівень тексту. На цьому рівні найбільшою мірою проявляється функціонально-семантична специфіка питального речення, яка у поетичних творах американської поезії ХХ століття характеризується дифузією нормативного та інновативного. Будучи переважною більшістю нормативними з граматичної точки зору, питальні речення в лірико-поетичному творі не тільки збагачують комунікативно-функціональну палітру синтаксичних засобів, але й модифікують форму, прирощують зміст, набувають неповторного стилістичного забарвлення.

Оскільки лінгвопоетика не суперечить загальній спрямованості лінгвістичної думки на опис художнього тексту як системи, а й на опис кожного його компоненту, що відбувається в у руслі новітніх надбань когнітивної лінгвістики, то й перспектива вивчення питальних речень лежить у площині «когнітивної поетики» [12]. Вона полягає в можливості дослідження питальних речень з точки зору теорії мовленнєвих актів, дискурсології, текстової семантики, тобто як феноменів, що поряд з іншими одиницями утворюють неповторний синтаксичний візерунок віршованого поетичного твору, а й таким, що специфічно сприяють його холістиці та когерентності.

Література

1. Пініч І. П. Окличні висловлення в сучасному англomовному діалогічному дискурсі: семантика та функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Романські мови» / І. П. Пініч. — К., 2008. — 20 с. **2. Петренко Н. В.** Займенник у віршованих текстах американської поезії: когнітивно-семіотичний та

лінгвосинергетичний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Романські мови» / Н. В. Петренко. — Херсон, 2008. — 203 с. **3. Ларин Б. А.** Эстетика слова и язык писателя / Б. А. Ларин. — Л. : Наука, 1974. — 100 с. **4. Приходько А. М.** Складні мовленнєві акти в ситуації питання / А. М. Приходько // Вісник Донецького ун-ту. — 2001. — № 2. — С. 129—135. — (Серія «Гуманітарні науки»). **5. Вежбицкая А.** Речевые акты / А. Вежбицкая // Новое в зарубежной лингвистике. — М. : Прогресс, 1985. — С. 251—275. — (Вып. 16). **6. Шевченко И. С.** Историческая динамика прагматики предложения: английские вопросительные предложения 16—20 вв. / И. С. Шевченко. — Х. : Константа, 1998. — 168 с. **7. Проблемы функциональной грамматики: Семантическая инвариантность / вариативность** / [отв. ред. С. А. Шубик]. — СПб. : Наука, 2003. — 399 с. **8. Гин Я. И.** Проблемы поэтики грамматических категорий / Я. И. Гин. — СПб. : Академический проект, 1996. — 224 с. **9. Тынянов Ю. Н.** Проблема стихотворного языка / Ю. Н. Тынянов. — М. : Ком книга, 2007. — 184 с. **10. Contemporary American Poetry** / [ed. by D. Hall]. — L. : Penguin Books, 1972. — 280 p. **11. Postmodern American Poetry. A Norton Anthology** / [ed. by P. Hoover]. — N.Y., L. : W.W. Norton & Company, 1994. — 701 p. **12. Воробйова О. П.** Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О. П. Воробйова // Вісник Харківського нац. ун-ту. — 2004. — № 635. — С. 18—22.

Алфьорова Н. С. Питальні речення в поетичному американському мовленні ХХ століття.

У статті розглядається функціонування питальних речень як тексто- і смислотвірних засобів віршування в американській поезії ХХ ст. Питальні речення постають як емоційні ділянки тексту, які забезпечують зсув теми, а також множинну інтерпретацію поетичного тексту.

Ключові слова: питальне речення, текстотвірна функція, смислотвірна функція, зсув теми, множинна інтерпретація.

Алферова Н. С. Вопросительные предложения в поэтической американской речи ХХ века.

В статье рассматривается функционирование вопросительных предложений как тексто- и смыслообразующих средств стихосложения в американской поэзии ХХ в. Вопросительные предложения предстают эмоциональными участками текста, обеспечивающими сдвиг темы, а также обеспечивающими множественную интерпретацию поэтического текста.

Ключевые слова: вопросительные предложения, текстообразующая функция, смыслообразующая функция, сдвиг темы, множественная интерпретация.

Alferova N. S. Interrogative sentences in american poetic speech of the XXth century.

The article focuses on the functioning of interrogative sentences as text-forming and meaning-forming means of versification registered in American poetry of the XX century. Interrogative sentences constitute the most emotional parts of poetic texts and provide the shifts of the theme and multiple interpretations of the text, thus implementing their text-forming and meaning-forming potential.

Key words: interrogative sentences, text-forming function, meaning-forming function, shifts of theme, multiple interpretation.

УДК 81'42

И. Н. Кошман

АНТРОПОНИМЫ В РУССКИХ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ УКРАИНЫ

Как известно, собственные имена как языковые знаки, лексемы и грамлеммы столь специфичны, что исследование их осуществляется в рамках особой научной дисциплины — ономастики. Собственные имена представляют собой вторичные знаки для денотатов, уже имеющих именованья — первичные знаки. Вторичные знаки этого типа непосредственно соотносятся с денотатом. И это обстоятельство обуславливает особенности в выполнении именами собственными номинативной функции — они являются единственными наименованиями реалий. И служат для «выделения именуемого им объекта из ряда подобных, индивидуализируя и идентифицируя данный объект» [1, с. 473].

Принципиальную важность приобретает утверждение о том, что онимы являются носителями информации, которая «распадается на ряд самостоятельных типов: информацию речевую, языковую и энциклопедическую» [2, с. 56]. Как подчеркивает А. В. Суперанская, языковая информация относится к труднодоступной и включает в себя разнообразные аспекты — такие, как языковая принадлежность; модель; лексическое значение основы; структурное значение форманта; специфика инициалей, финалей и медиалей; особенности ударения и тона; особенности членения на значащие элементы; грамматические отношения компонентов онима; отношение говорящего к именуемому объекту [2, с. 56].

Следствием такого положения дел является то, что как лексема собственное имя обладает специфическими семантическими